

Формування основ соціальної компетенції дітей дошкільного віку відповідно до Базового компонента дошкільної освіти

Нечипорук Н.І.,
завідувач начальнично-
методичним кабінетом
КОШОПК

Базовий компонент дошкільної освіти як державний освітній стандарт орієнтує педагогів на цілісний загальний розвиток дитини, акцентує їхню увагу на забезпеченні фізичного, психічного та морально-духовного здоров'я дітей, розвитку їх особистісних цінностей.

У передмові до Базового компонента зазначено, що взаємодія з іншими людьми – це своєрідне входження дитини в людський соціум, що потребує вміння узгоджувати свої інтереси, бажання, дії з іншими членами суспільства.

Зміст освітньої лінії «Дитина в соціумі» передбачає формування у дошкільнят відкритості до світу людей як потребу особистості, навички соціальної поведінки, усвідомлене ставлення до себе як до вільної самостійної особистості та до своїх обов'язків, що визначаються зв'язками з іншими людьми; формування готовності до сприймання соціальної інформації; виховання співчуття, співпереживання, бажання пізнавати людей, робити добрі вчинки.

Головне завдання означеної освітньої лінії – розкрити дитині соціальний світ і допомогти їй усвідомити своє місце в ньому як активного учасника, набути соціального досвіду.

Однією з теоретичних засад реалізації завдань освітньої лінії "Дитина в соціумі" є положення про те, що взаємодія дитини з соціальною дійсністю задовольняє дві важливі потреби її саморозвитку: потребу в самореалізації (виявлення та ствердження себе серед інших людей) та потребу вписатися в цю дійсність, знайти своє місце. Загалом, під соціалізацією і розуміють процес поступового входження у світ соціальних зв'язків. Водночас вона забезпечує й індивідуалізацію, оскільки лише в соціальних зв'язках, у взаємодії відбувається самовизначення людини в соціокультурному просторі.

У Базовому компоненті визначено такі соціальні компетенції дошкільника: **родинно-побутова** – обізнаність з нормами та правилами сімейного (родинного) співжиття, здатність їх дотримуватися; вміння підтримувати доброзичливі, дружні, довірчі стосунки в родинному колі, проявляти турботу про рідних та близьких членів родини і любов до них; **соціально-комунікативна** – обізнаність з різними соціальними ролями людей (знайомі, незнайомі, свої, чужі, діти, дорослі, жінки, чоловіки, дівчатка, хлопчики, молоді, літні тощо); з елементарними соціальними та морально-етичними нормами міжособистісних взаємин; уміння дотримуватися їх під час спілкування. Йдеться про здатність дитини взаємодіяти з людьми, які її оточують: узгоджувати свої дії, поведінку з

іншими; усвідомлювати своє місце в соціальному середовищі; позитивно сприймати себе; вміння співпереживати, співчувати, допомагати іншим, обирати відповідні способи спілкування в різних життєвих ситуаціях.

Першого досвіду соціальної поведінки малюк набуває в родині, яка об'єднує найрідніших людей спільними переживаннями, взаємними любов'ю, турботою, обов'язками. У дітей формуються уявлення про те, що хороша, дружна родина – запорука щастя людини, що слід берегти й примножувати родинні традиції, дбати про те, щоб родину поважали. Дитина має проявляти турботу про рідних, бажання приносити радість, задоволення близьким людям; дотримуватися головних правил співжиття у сім'ї; запобігати непорозумінням між її членами, а в разі їх виникнення брати на себе сміливість порозумітися щодо прикрого випадку; вміти попросити вибачення, якщо завинила сама, і пробачати іншим. Важливо вчити проявляти ініціативу в налагодженні контактів, діяти в інтересах членів родини: втішити засмученого, порадіти успіху, проявити готовність до спільної діяльності та особливу турботу про найменших і найстарших у родині, запобігливість і розуміння (допомогу пропонувати, не принижуючи гідності, ввічливо розмовляти, не перебиваючи інших, не втручатися в особисті справи, не завдавати зайвого клопоту).

Саме у родині дитина набуває соціального досвіду впевненої поведінки. У неї закладаються основи гідності, відчуття власної значущості, захищеності, що важливо для розвитку самостійності, впевненості, задоволення потреби в соціальній відповідності вже в дитинстві.

Почуття моральної захищеності особливо важливе для позитивного сприймання себе, що уможливорює виховання поваги до інших людей. Так, уже в **ранньому віці** починає складатися таке важливе особистісне утворення, як базисна довіра до світу – уявлення дитини про надійність дорослих, емоційна близькість з ними. За умов правильного виховання воно переростає у відкритість до соціальних впливів, готовність сприймати інших людей, інтерес до спілкування.

У **молодшому дошкільному віці** дитина знає близьких дорослих і дітей, їхні імена, обізнана в родинних стосунках, знає імена і по батькові педагогів та інших працівників дошкільного закладу. Малюк знає, що в сім'ї людина народжується і живе, розуміє значення родинних взаємин, злагоди і порядку в домі, вміє проявляти турботу про рідних людей і любов до них. Знає і виконує елементарні правила спілкування зі знайомими (сусідами, друзями батьків) та незнайомими людьми. Розуміє вимоги дорослих до поведінки дітей, проявляє інтерес до спільної з дорослими та дітьми діяльності; розуміє відмінність між дорослими і дітьми; розуміє, що батьки захищають дітей. Розрізняє рідних, знайомих та чужих людей. Уміє вітатися, дякувати, просити й пропонувати допомогу. Виражає своє ставлення до людей вербальними і невербальними способами. Проявляє турботу про людей відповідно до їхнього віку.

Розуміє стан і настрої дорослих і дітей, значення добрих взаємин з дітьми та педагогами у дитячому садку. Вміє разом діяти в грі, під час занять.

Знає і виконує правила ввічливого спілкування. Розуміє, що в товаристві слід дотримуватися певних норм. Проявляє інтерес до виховних дій і слів, прагне разом діяти, отримувати схвалення за гарні вчинки. Вміє розповідати про своїх друзів, їхні риси характеру. Розуміє вимоги до своєї поведінки щодо спільної діяльності. Турбується про менших дітей і вчиться у старших.

У старшому дошкільному віці дитина розуміє взаємини в сім'ї, ставлення членів родини одне до одного. Знає свій родовід, усвідомлює, що честь роду залежить від кожної людини. Бере участь у вшануванні пам'яті предків, у стосунках сім'ї з родичами, які живуть поруч і далеко. Проявляє інтерес до родинних реліквій, підтримує родинні традиції.

Має сформовані уявлення про доброту, гуманність, щирість як важливі риси людини та людських взаємин; про справедливість як здатність правильно оцінювати інших; про чесність як вимогу до власної поведінки відповідати тим критеріям, за якими оцінює вчинки інших людей; про самоповагу, яка ґрунтується на усвідомленні своєї індивідуальності, права на самовираження, власні почуття й самостійну поведінку, яка не створює проблем для інших людей.

Дитина розуміє стан і почуття дітей і дорослих за виглядом, інтонацією, діями, з вдячністю ставиться до розуміння іншими її права бути такою, якою вона є. Чуйно ставиться до інших людей залежно від віку й статі. Вміє запобігати конфліктам та розв'язувати їх. Розуміє ставлення людей до себе. Природно відчувається в товаристві знайомих і незнайомих людей. Знає, як реагувати на несправедливе ставлення до себе, розуміє його причину та намагається її усунути. Прагне, щоб взаємини були коректними, толерантними. Розуміє поняття *дружба і товаришування* й відповідно будує стосунки з однолітками.

Дитина має уявлення про державу, її символи, народ, національні особливості українців. Знає національні пам'ятки, героїв, з повагою ставиться до них, вшановує національні святині. Розуміє поняття *людство, народ, нація*; поважає звичаї інших народів тощо.

В організації освітньо-виховної роботи відповідно до освітньої лінії «Дитина в соціумі» слід дотримуватися наступних принципів:

- Єдність формування у дітей уявлень про соціальну дійсність як про частину довкілля, що відображає діяльність і взаємини людей, та виховання у дошкільнят усвідомленого бажання брати участь у житті людей, що їх оточують.
- Емоціогенність як неодмінна умова засвоєння дітьми соціального досвіду.
- Достовірність та педагогічна доцільність у доборі знань про людину, суспільство, мораль.
- Комплексність застосування різних видів діяльності дітей у формуванні гуманного ставлення до людей.
- Використання прикладу дорослого як носія знань, норм, цінностей.

Для успішної соціалізації особистості дошкільника важливо будувати виховний процес як створення виховного розвивального середовища, у якому дитина може активно діяти, пізнавати світ, спілкуватися з дорослими й однолітками.

Включаючи у суб'єктний простір ставлення до навколишнього світу різноманітні об'єкти, педагог сприяє розширенню гуманістичного компонента індивідуального ціннісного простору дитини. Що для мене важливо, а що – не настільки? Чому треба чинити так, а не інакше? Як зробити так, щоб усім було корисно й приємно? Чим можна порадувати близьких? Такі питання мають турбувати дитину і спонукати її до їх розв'язання.

Наповнюючи виховний процес ціннісним змістом, педагог виходить з того, що спрямування соціального розвитку дітей має відповідати системі цінностей, що реально існує у суспільстві; доцільною є орієнтація на особистісні потреби дитини.

Одна з головних особистісних потреб дошкільнят – потреба у визнанні та прийнятті іншими, особливо близькими і значущими для дитини людьми, задоволення якої не лише впливає на характер стосунків дитини з оточенням та на її власну поведінку, а й визначає життєву позицію особистості, яка формується. Негативні соціальні емоції, які переживає дитина в різних життєвих ситуаціях, можуть зумовлюватися саме неприйняттям і відчуженістю з боку найближчого оточення.

Зазначимо, для соціально-емоційного благополуччя важливу роль відіграє відчуття впевненості у собі та в інших людях. Упевненість є показником особистісних можливостей дитини. Адже вона впевнена тоді, коли відчуває підтримку, коли не боїться, що її не зрозуміють чи покарають. Зрозуміло, що таке ставлення формується частіше у дітей з позитивним емоційним досвідом взаємодії з оточенням. У процесі спілкування з однолітками й дорослими, особливо з близькими людьми, у дітей формуються емоційні установки стосовно себе й оточення, які набувають функції внутрішньої оцінки, своєрідної призми, крізь яку сприймається ситуація, подія, інша людина.

Основні форми роботи за освітньою лінією "Дитина в соціумі" традиційні: заняття, екскурсії та спостереження, зустрічі з цікавими людьми, етичні бесіди, читання художньої літератури тощо. Для формування досвіду соціальної поведінки варто залучати дітей до складання родовідного дерева, розглядання сімейних фотографій, документів, листів, розповідати їм про родинні реліквії, проводити бесіди про Добро і Красу, матеріалом для яких можуть слугувати оповідання і казки В.О.Сухомлинського, розповіді, складені самим вихователем, ігрові подорожі до Країни Милосердя, Царства Доброти та ін. Ефективним може бути використання казкових ігрових технологій ("Квітка доброти", "Промінчики людяності", "Острів розуміння", "Дзвіночки совісті") та психотехнологій (гімнастики почуттів, енергетичних вправ "Жива вода", "Серце на долоні", "Тепло рук друга"). Важливо, щоб

педагог сам проявляв глибокі почуття і вмів залучати дітей до співпереживання.

Особливої уваги вихователя потребує розвиток творчих ігор соціальної тематики, в яких дитина відображає своє розуміння соціуму, взаємин людей, дотримання ними моральних норм, ставлення до соціальних обов'язків. Відновлення виховної ролі творчої гри має особливе значення у роботі за освітньою лінією «Дитина в соціумі».

Специфічною особливістю виховної роботи за цією освітньою лінією є те, що вона не обмежується певними формами освітньо-виховної роботи, місцем у режимі дня, тривалістю в часі. Оскільки дитина здобуває соціальний досвід постійно, то поруч із запланованими і підготовленими вихователем формами варто використовувати також події, які відбуваються спонтанно. Нова іграшка, квітка, що розцвіла, хвороба товариша по групі та його повернення до дитячого садка і багато інших подій, що виникають поза планом виховної діяльності, – все це може стати предметом соціально-емоційного переживання й осмислення дітьми.

Майстерність вихователя проявляється у доцільності й адекватності апелювання до почуттів і досвіду дітей, тактовності й делікатності в обговоренні питань, що їх хвилюють, та вмінні ненав'язливо й точно допомагати дитині у ціннісному освоєнні світу людей.

Недаремно соціальну дійсність вважають добрим педагогом. Однак варто наголосити: цінним виховним чинником є не оточення саме по собі, а та його частина, яка є "педагогічно освоєною," включеною в систему виховання і навчання дітей.

Використана література:

1. Закон України «Про дошкільну освіту» // Урядовий кур'єр. – 2001. – № 144. – С. 1-9.
2. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні // Дошкільне виховання. – 2012. – №7. – С.4-19.
3. Виховуємо соціально компетентного дошкільника (до Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі») / за ред. О.Л.Кононко. – Світич, 2008. – 276 с.
4. Індивідуальний підхід: його суть і шляхи реалізації у вихованні дошкільників : методичні матеріали / упорядник О.Л.Кононко – К. : Освітняниця, 1996. – 167 с.
5. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості / Олена Леонтіївна Кононко. – К. : Освіта, 1998. – 225 с.
6. Поніманська Т.І. Дитина в соціумі: робота за освітньою лінією // Дошкільне виховання. – 2012.-№9.- С. 8-11